

МЕДІА-ВПЛИВ

УДК 007:304:004.9:316.6

Оксана Ромах

МАС-МЕДІЙНИЙ КОНТЕКСТ ВІДЧУТТЯ СТРАХУ Й ТРИВОЖНОСТІ (на базі соціологічних опитувань)

Мас-медіа своїми засобами так чи інакше впливають на всі аспекти формування громадської думки, серед яких продукування негативних емоційних станів у реципієнтів займає не останнє місце. Але не завжди працівник ЗМІ усвідомлює, що він своїм журналістським продуктом продукує переживання негативних емоцій. Для того, щоб упередити такі неусвідомлені дії ми зібрали базу ключових слів (на основі соціальних опитувань), які несуть негативне смислове на емоційне навантаження та виробили рекомендації всім працівникам сфери ЗМІ щодо їх вживання.

Ключові слова: соціальні опитування, страх, тривожність.

Масс-медиа своими средствами так или иначе влияют на все аспекты формирования общественного мнения, среди которых продуцирование негативных эмоциональных состояний у реципиентов занимает не последнее место. Но не всегда работник СМИ осознает, что он своим журналистским продуктом навевает негативные эмоции. Для того, чтобы предотвратить такие неосознанные действия мы собрали базу ключевых слов (на основе социальных опросов), которые несут негативную смысловую и эмоциональную нагрузку, а также выработали рекомендации всем работникам сферы СМИ по их использованию.

Ключевые слова: социальные опросы, страх, тревожность.

Media their funds anyway affect all aspects of the formation of public opinion, including the production of the negative emotional states of recipients is not the last. But not always the employee aware of the media that he was a product of his journalistic naveivaet negative emotions. In order to prevent such unconscious actions we have collected database of keywords (based on social surveys), which carry a negative meaning and emotional load, and made recommendations to all employees of the media for their use.

Key words: social survey, fear, anxiety.

Постановка проблеми. Медіа сьогодення великою мірою творять ту реальність, яку сприймають їх глядачі та емоціізують сприйняття, нагнітаючи градус ставлення до певних дій, осіб тощо. Українці як емоційна, кордоцентрична громада пріоритетно піддаються більше емоціям, ніж логічному мисленню. Умисне продукування емоційних станів професійними комунікантами може бути і позитивним, і негативним явищем, але непрофесійне, непередбачуване — воно може провокувати небезпечні ситуації. Проте неможливо упередити ненавмисне навіювання страху не знаючи чого саме боїться аудиторія. Це дослідження покликано як закрити прогалину в науковому знанні в уявленнях про сучасні страхи українців, так і допомогти всім, хто працює у сфері соціальних комунікацій уникнути ненавмисного навіювання негативних емоцій.

Вивченням та дослідженням продукування емоційних станів засобами ЗМІ займалися як вітчизняні так і закордонні дослідники. Зокрема, можна виділити В. Різуна та М. Феллера, які досліджували прихований вплив у текстах ЗМІ. Л. Кисельова розглядала формування прихованого емоційного впливу на рівні лексики і семантики. Дослідження різноманітних психологічних ознак продукування емоцій страху в комунікаційних процесах та ефективності впливу новинних текстів подане у роботах І. Зімньої, Т. Дрідзе.

Мета. Сформувати базу ключових слів, які викликають тривогу та страх для подальшого використання у наукових та виробничих цілях.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

1. Уточнити дефініції поняття страху та тривоги.
2. Звести та проаналізувати соціологічні опитування тривожності та страху українського населення, що знаходяться у відкритому доступі.
3. Виробити рекомендації щодо уникнення несвідомого навіювання негативних емоцій у журналістському творі.

Тривога — це психічний стан, з яким, на думку багатьох дослідників, людина народжується на світ. Незалежно від існування чи відсутності порушень у психофізичному функціонуванні всі люди, народжуючись, здобувають стан, із яким вони й завершать своє життя — це тривога. Тривога, виступаючи підґрунтям для детермінації будь-якого характеру активності та спрямованості особистості, є своєрідним джерелом її всієї психічної діяльності. Саме тривозі на-

лежить роль фактора, за яким прийнято визначати психічне здоров'я людини та констатувати наявність дисфункції її психічної діяльності на рівні її зворотності чи незворотності, впливу на психіку, свідомість й особистість загалом [2].

Академічний тлумачний словник подає такі визначення терміну «тривога»: 1. Неспокій, збентеження, викликані якимсь побоюванням, страхом перед чимось, передчуттям неприємного, небезпечного. 2. Хвилювання, переживання, що порушують душевний спокій [6].

У свій час З. Фрейд з позицій психоаналізу розглядав стан тривожності як «готовність до страху», «страх очікування», «боязке очікування». А оскільки цей стан значною мірою пов'язано з особливостями психіки людей, що відрізняються від інших за складом свого характеру більшою чутливістю, боязливостю, песимізмом, ніж з об'єктивними обставинами, він називав тривожність «невротичним страхом» (на відміну від «реального страху») [8].

Наш час — час тривоги. Почуттям тривоги людство розплачується за прогрес. Людина все своє життя співіснує з тривоною — все нове викликає напругу, занепокоєння і тривогу. Страх і тривога — це споріднені поняття, відрізняються вони один від одного тим, що страх завжди конкретний (наприклад, боюся блискавки, темряви), тривога — це страх невідомо чого.

За академічним тлумачним словником страх визначається як стан хвилювання, тривоги, неспокою, викликаний чеканням чого-небудь неприємного, небажаного. Це сигнал перед небезпекою, що загрожує організмові, і сам він не залежить від людської волі. Страх являє собою певні фізіологічні симптоми, які в людей з дужою нервовою системою або зовсім не з'являються, приглушуються, або ж швидко зникають.

На думку американського психолога Керрола Ізарда, страх є найбільш небезпечним з усіх станів. Він заважає людям використовувати свої здібності, досягати поставлених цілей, бути щасливими і задоволеними. Переживання страху зазвичай варіюється від передчуття небезпеки, страху до відчуття переляку, жаху. В останньому випадку ситуація, що викликає інтенсивний страх може навіть закінчитися летальним результатом.

Джерела страхів традиційно ділять на дві основні групи — набуті власним досвідом, та отримані за посередництвом культурних та соціальних інститутів. Сучасні засоби масової інформації, наприклад,

є могутніми чинниками, які постійно модерують і посилюють рівень катастрофізму у людській свідомості.

У сучасному українському суспільстві катастрофізм як спосіб сприйняття та оцінки дійсності вивчений недостатньо добре з двох причин. Перша полягає в тому, що констатуючи наявність такого тривожного соціального симптому необхідно також вказувати не лише причини, які до цього призвели, а й на чинники, що постійно підживлюють такий спосіб акцептації дійсності. По-друге, катастрофічний тип мислення та свідомості як наукова проблема вимагає чіткіше окреслених дефініцій. Зокрема високий рівень катастрофічної свідомості в певних соціальних групах та динаміка масових страхів у суспільстві загалом мали б бути предметом вивчення не лише соціологів чи психологів, а й психопатологів, що у свою чергу вимагає відвертої констатації соціально-політичних причин тривожності та страхів [3]. Для того, щоб краще зрозуміти та вивчити окреслену ситуацію нами було проведено аналіз соціологічних опитувань українського суспільства за 5 років (з 2010-го до 2014-ий), а саме:

- 2010 рік — «Рейтинг загроз: динаміка» проведений соціологічною групою «Рейтинг» (вибіркова сукупність: 2000 респондентів) [5];
- 2011 рік — «Рейтинг загроз: динаміка» проведений соціологічною групою «Рейтинг» (вибіркова сукупність: 2000 респондентів) [5];
- 2012 рік — «Рейтинг загроз: липень 2012» проведений соціологічною групою «Рейтинг» (вибіркова сукупність: 2000 респондентів) [4];
- 2013 рік — моніторингове дослідження Інституту соціології НАНУ (вибіркова сукупність: 1800 респондентів) [7];
- 2014 рік — «Електоральні настрої населення. Останні тенденції» проведений соціологічною групою «Рейтинг» (вибіркова сукупність: 2000 респондентів) [1].

На основі вищезгаданих досліджень було сформовано таблицю для виокремлення подальших висновків на основі співставлення страхів респондентів за різні роки опитування (табл. 1).

Отже, прослідковуючи зміну настроїв суспільства, починаючи із 2010 року до сьогодні, можна зробити наступні висновки:

1. Протягом 2010–2011 років українців стабільно хвилювали питання фінансового добробуту: чи не втратять вони свою роботу та чи будуть достатньо грошей на життя. Також кожного третього українця хвилювало питання деградації населення.

Таблиця 1

Чого бояться українці?

<i>Рік</i>	<i>1-е місце</i>	<i>2-е місце</i>	<i>3-є місце</i>	<i>Інші</i>
2010	<i>Економічний занепад (56 %)</i>	<i>Зростання безробіття (42 %)</i>	<i>Деградація населення (16 %)</i>	<i>Екологічні катастрофи — 15 % Розкол країни — 14 % Антиконституційний переворот — 8 % Масова міграція українців за кордон — 7 % Демографічна криза — 6 % Загроза громадянської війни — 5 % Погіршення рівня освіти в країні — 5 %.</i>
2011	<i>Економічний занепад (53 %)</i>	<i>Зростання безробіття (47 %)</i>	<i>Знецінення гривні (23 %) Свавілля влади (23 %)</i>	<i>Деградація населення — 18 % Погіршення медичного обслуговування — 15 % Ріст злочинності — 13 % Екологічні катастрофи — 13 % Масова міграція українців закордон — 11 % Розкол країни — 9 % Демографічна криза — 9 % Можлива втрата незалежності — 9 % Загроза громадянської війни — 8 % Погіршення рівня освіти — 7 % Антиконституційний переворот — 5 % Військова загроза з боку Росії — 3 % Загроза тероризму — 2 % Військова загроза з боку Заходу — 1 %</i>
2012	<i>Зростання безробіття (44 %)</i>	<i>Економічний занепад (41 %)</i>	<i>Свавілля влади (25 %)</i>	<i>Деградація населення — 20 % Погіршення медичного обслуговування — 20 % Екологічні катастрофи — 17 % Ріст злочинності — 16 % Знецінення гривні — 15 % Розкол країни — 13 % Можлива втрата Незалежності — 11 % Масова міграція українців за кордон — 10 % Військова загроза з боку Росії — 3 % Загроза тероризму — 3 % Військова загроза з боку Заходу — 1 %</i>

Закінчення табл. 1

<i>Рік</i>	<i>1-е місце</i>	<i>2-е місце</i>	<i>3-є місце</i>	<i>Інші</i>
2013	<i>Зростання цін (80 %)</i>	<i>Безробіття (78 %)</i>	<i>Невиплати зарплат, пенсій тощо (75 %)</i>	<i>Зростання злочинності — 49 % Зараження небезпечними для життя інфекціями (туберкульоз, СНІД тощо) — 37 % Зупинка підприємств — 36 % Голод — 30 % Наслідки катастрофи на Чорнобильській АЕС — 19 % Масові вуличні заворушення — 19 % Встановлення диктатури в країні — 18 % Холод в квартирі — 18 % Міжнаціональні конфлікти — 14 % Розпад України як держави — 14 % Напад зовнішнього ворога на Україну — 10 % Міжрелігійні конфлікти — 9 % Повернення до старих порядків часів застою — 8 % Наплив біженців, переселенців і приїжджих — 7 %</i>
2014	<i>Війна (77 %)</i>	<i>Значне зростання цін на продукти (31 %)</i>	<i>Голод (22 %)</i>	<i>Невиплати зарплат, пенсій тощо — 20 % Інфляція -17 % Втрата роботи — 17 % Холод в квартирі взимку — 16 % Подорожчання комунальних послуг — 16 % Перебої з газом у квартирах — 10 % Відключення світла — 8 % Відокремлення Донбасу — 7 % Ріст злочинності — 7 % Дефіцит продуктів — 6 %</i>

2. 2011 рік — єдиний період, коли значний відсоток українців боялися знецінення гривні.

3. 2011–2012 роки відзначилися посиленням страху українців стосовно свавілля влади. Але незважаючи на це, перші дві сходинки все

ж продовжував займати страх втрати роботи та страх економічного занепаду.

4. У 2012 році фіксується зменшення побоювань громадян щодо економічних загроз. Натомість зросло відчуття загрози погіршення медичного обслуговування, екологічних катастроф, росту злочинності, свавілля влади та деградації населення. За більш ніж рік майже у 1,5 рази зросли побоювання громадян щодо розколу країни і можливої втрати Незалежності.

5. З 2010 до 2012 роки люди ще не боялися військової загрози з боку інших країн (у тому числі з боку Росії).

6. У 2013 році у два рази збільшився страх українців перед зростанням цін та безробіттям. Українці почали боятися не виплат зарплат та пенсій. Майже половина українців почали боятися зростання злочинності. Крім того, значний відсоток респондентів виділив страх перед зараженням небезпечними для життя інфекціями, зупинкою підприємств та голодом. Збільшився відсоток українців, яких хвилював страх нападу на Україну зовнішніх ворогів.

7. У період 2013 року українці більше замислилися над питаннями національної єдності та спокою у країні: посилювався страх перед встановленням диктатури, масових вуличних заворушень, розпаду України як держави.

8. У 2014 році на перше місце серед страхів українців вийшла війна, у той час як усі інші страхи минулих років значно зменшилися.

9. Якщо в 2014 році на першому місці була криза державного управління та відсутність порядку в країні, то у 2015 році з'явилася інша проблема — військово-протистояння на Сході (у березні її вказали однією з трьох найбільших проблем 63 % опитаних, це менше, ніж рекордний показник лютого — 78 %), на друге місце вийшла проблема інфляції та підвищення цін, нестабільності курсу гривні. Ця проблема витіснила з провідних позицій проблему нестачі грошей [9].

10. У 2015 році проблеми корупції та кризи державного управління повернулися на той рівень у сприйнятті українців, що й наприкінці 2013 року, коли ціни майже не збільшувалися [9].

Політичні події останніх двох років змушують по-новому поставитися до завдань журналістики. Журналістика як масово-інформаційна діяльність в умовах неоголошеної війни стає дієвою зброєю захисту національних інтересів, створює та інтегрує в соціокуль-

турний простір ідею національної незалежності. Напрочуд складні трансформаційні внутрішні та зовнішні процеси, що так чи інакше стосуються різних сфер суспільного життя в Україні — соціального, економічного, політичного та культурного — підвищують рольову соціальну корисність журналістики. По-перше — найголовніше — вона бере активну участь у формуванні позитивного іміджу країни, створює сприятливий психологічний клімат у суспільстві, формує необхідне сприйняття України світовою спільнотою. По-друге, залишається актуальним транслявання певних емоційних установок, у тому числі і страхів, які формують моделі поведінки, утверджуючи їх в масовій свідомості.

Тож подальше вивчення подібної соціологічної бази може стати у нагоді журналістам, що наразі працюють у надскладних умовах. Для подальшого дослідження варто проаналізувати наявність наведених у таблиці страхів і використовувати як базу ключових слів у конкретних засобах масової інформації. Тоді можна буде більш детально говорити про навіювання тривоги та страху конкретним засобом масової інформації на аудиторію.

Підсумовуючи, варто застережити журналістів від випадкового негативного навіювання. Для цього ми виробили наступні рекомендації:

1. За можливістю не використовувати у журналістських текстах слів «безробіття», «зростання цін», «свавілля влади», «війна», «невиплата зарплат», «голод», якщо матеріал їх безпосередньо не стосується.
2. Використовувати синоніми, якщо неможливо безпосередньо уникнути смислів наведених слів.
3. Якщо матеріал розповідає про поліпшення справ, то рекомендуємо замість словосполучень із запереченням «не» використовувати слова із позитивним відтінком. Наприклад, замість слів «війни не буде» казати «буде мир».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Електоральні настрої населення. Останні тенденції [Електронний ресурс] : [Соціологічна група «Рейтинг»]. — Режим доступу: <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14106/> (дата звернення 07.05.2015). — Назва з екрану.

2. Макарчук Н. О. Тривога як фактор реалізації психічних функцій особистісної саморегуляції підлітків з порушеннями розумового розвитку / Н. О. Макарчук // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. Т. 19. Вип. 2 (32). — 2014. — С. 203.
3. Покальчук О. Страхи, які ми обираємо / Олег Покальчук // «І». — 2005. — № 37. С. 182–183.
4. Рейтинг загроз: динаміка [Електронний ресурс] : [Соціологічна група «Рейтинг»]. — Режим доступу : <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/13952/> (дата звернення 08.05.2015). — Назва з екрану.
5. Рейтинг загроз: липень 2012 [Електронний ресурс] : [Соціологічна група «Рейтинг»]. — Режим доступу: <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14014/> (дата звернення 10.05.2015). — Назва з екрану.
6. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980.
7. Українці все менше бояться безробіття і безгрошів'я, і все більше — розпаду країни [Електронний ресурс] : [«Дзеркало тижня»]. — Режим доступу : http://dt.ua/UKRAINE/ukrayinci-vse-menshe-boyatsya-bezrobittya-i-bezgroshiv-ya-i-vse-bilshe-rozpadu-krayini-153428_.html (дата звернення 06.05.2015). — Назва з екрану.
8. Фрейд З. «Я» и «Оно»: сборник / З. Фрейд. — СПб.: Азбука-классика, 2007. — 288 с.
9. Чого бояться та на чому економлять українці: дослідження динаміка [Електронний ресурс]: [Інформаційне агентство Волинські Новини]. — Режим доступу <http://www.volynnews.com/news/economics/chohoboiatsia-ta-na-chomu-ekonomliat-ukrayintsi-doslidzhennia/> (дата звернення 10.05.2015). — Назва з екрану.

Одержана 21.07.2015